

**ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ**

**ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԸ ՈՐՊԵՍ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԹԻՐԱԽ**

Արթուր ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

*ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ*

Իրավական մշակույթի և միջազգային իրավունքի փոխհարաբերության համատեքստում, կարծում ենք, հարկ է հիմք ընդունել այն ելակետային դիրքորոշումը, ըստ որի՝ գրեթե գոյություն չունի բացարձակ փակ իրավական մշակույթ, քանզի յուրաքանչյուր ազգային իրավական համակարգ այս կամ այն չափով գտնվում է միջազգային իրավունքի ազդեցության ներքո: Ինչպես նկատել է իրավագետ Ի.Լուկաշուկը. «Միջազգային իրավունքն աստիճանաբար դուրս է գալիս դիվանագիտության շրջանակներից, սկսում է ներագդել զանգվածային գիտակցության, հասարակական կարծիքի ձևավորման վրա, որի աջակցությունից են մեծ չափով կախված միջազգային իրավունքի արդյունավետությունը, հետևաբար և՛ միջազգային հիմնախնդիրների լուծման հաջողությունը»¹:

Կարծում են՝ այդ ազդեցությունը բնավ չի դրսևորվում միայն միջազգային իրավունքի չափանիշներին համապատասխան ազգային օրենսդրություն ձևավորելու տեսքով: Ներկայիս գլոբալիզացիայի պայմաններում, տարածաշրջանային, կրոնական, էթնիկական ու նմանաբնույթ այլ հիմքերով թելադրված, առանձնահատուկ իրավական համակարգ ունեցող բազմաթիվ երկրներ փորձում են ձևավորել այնպիսի ազգային օրենսդրություն ու պետական համակարգ, որոնք ոչ թե միտված են մի-

ջազգային չափանիշների գերակայության ապահովմանը, այլ՝ հենց նույն միջազգային իրավունքին հնարավորինս «հուսալի» դիմակայելուն, այսինքն՝ այնպիսի քաղաքականություն իրականացնելուն, որը կբացառի կամ զոհե կնվազեցնի միջազգային իրավունքի «վտանգավոր ոտնձգությունը» ազգային օրենսդրության նկատմամբ²:

Մենք դեռ կանդորադառնանք վերը նշված գաղափարախոսության ակունքներին, սակայն այս փաստական տվյալները բավարար են եզրակացնելու համար, որ միջազգային և ազգային իրավական համակարգերի փոխազդեցությունը մեծապես պայմանավորված է այս կամ այն երկրում ձևավորված ազգային իրավական մշակույթով: Այլ կերպ ասած՝ ոչ միայն միջազգային իրավունքն է ներազդում իրավական մշակույթի ձևավորման վրա, այլև իրավական մշակույթն է պայմանավորում միջազգային և ազգային իրավական համակարգերի փոխհարաբերության բնույթն ու սահմանները:

Գիտագործնական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ միջազգային իրավունքը ազգային իրավական մշակույթի վրա կարող է ունենալ ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական ներազդեցություն:

Որպես դրական ներազդեցության արդյունք կարող են համարվել այնպիսի ինստիտուտների ու իրավական սկզբունքների ամրագրումը, ինչպիսիք են պետությունների ինքնիշխանությունն ու հավասարությունը, ուժի կիրառման և ուժի սպառնալիքի անթույլատրելիությունը, ներքին գործերին չմիջամտելը, մարդուն, նրա արժանա-

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

պատվությունը, հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները բարձրագույն արժեք ճանաչելը, միջազգային խաղաղ գոյակցությունը և այլն: Բնական է, որ միջազգային իրավունքի ազդեցությամբ պետությունները որոշ չափով կորցնում են իրենց ինքնիշխանությունը, սակայն վերջիններս ձեռք են բերում կախվածություն ոչ թե իրենց նկատմամբ կիրառված ուժից, այլ համընդհանուր համաձայնությամբ ձևավորված միջազգային նորմերից³: Կարծում ենք՝ այս հանգամանքը միջազգային կալուցության և իրավակարգի երաշխիքն է:

Իհարկե, բազմաթիվ դեպքերում (բնական լայնագանգված աղետներ, համաճարակներ և այլն) պետությունների միջազգային համագործակցությունը խստորեն չի համապատասխանում միջազգային իրավունքի նորմերին, քանզի պարզապես գործում են ավանդույթի ու սովորույթի հենքով թելադրված համամարդկային արժեքներն ու սկզբունքները⁴: Այդպիսի դեպքերում անգամ թշնամական պետությունները հաճախ մի կողմ են թողնում իրենց տարածայնություններն ու հակասությունները և ձգտում են, միջազգային իրավունքի որոշ ձևական իրավական կարգավորումները մի կողմ թողած, հումանիտար օգնություն ցուցաբերել աղետի զոհ դարձած մարդկանց: Այս բնույթի միջազգային համագործակցությունը լավագույն միջոց է, որ յուրաքանչյուր մարդ ընկալի, որ ինքը ոչ թե սոսկ մի էթնիկական խմբի, անգամ պետության, այլ համաշխարհային հանրության մասնիկն է և գտնվում է համամարդկային արժեքների պաշտպանության ներքո:

Պետությունների խախաղ գոյակցության համար կարևոր գործոն են բնապահպանական արդի մարտահրավերները: Ընդ որում, վերջին 20 տարիների ընթացքում արմատապես փոխվել են զարգացող պետությունների դիրքորոշումները այս հիմնախնդիրների նկատմամբ: Բնորոշ է այն,

որ 2012 թ. հունիսի 20-22-ին ՄԱԿ-ի՝ «Կալուսն գարգացմանը նվիրված «Ռիո-20» գագաթնաժողովում զարգացող երկրների ներկայացուցիչները դրսևորել են աննախադեպ անհունդուրժողականություն բնապահպանական լայնածավալ խախտումների առնչությամբ այն դեպքում, երբ 20 տարի առաջ նույն թեմային նվիրված գագաթնաժողովում վերջիններս որպես ելակետ էին ընդունում այն դիրքորոշումը, ըստ որի՝ զարգացած երկրները բնապահպանական հիմնախնդիրների թեմային իբր արհեստականորեն են արդիականություն հաղորդում, որպեսզի տնտեսական կախվածության մեջ թողնեն զարգացող երկրներին (այդ մասին ՀՀ կառավարության մասնուլի կենտրոնում 2012 թ. հուլիսի 10-ին հայտնել է գագաթնաժողովի մասնակից, «Հանուն մարդկային կայուն զարգացման ասոցիացիա» ՀԿ նախագահ Կ.Դանիելյանը)⁵:

Մենք բերեցինք միայն մասնավոր օրինակ, սակայն ցանկացած այլ ոլորտում պետությունների մոտեցումների էվոլյուցիայի առնչությամբ կատարված ուսումնասիրությունները կարող են վկայել այն մասին, որ ազգային իրավական մշակույթը բազմաթիվ երկրներում վերջին շրջանում դարձել է խիստ հարափոփոխ: Կարծում ենք՝ սոցիալական կյանքին բնորոշ գործընթացների համեմատաբար արագ փոփոխվող հատկանիշը փոխկապակցված է տնտեսական ու տեխնիկական համակարգերում տեղի ունեցող երևույթներով: Որքան էլ սոցիալ-հոգեբանական երևույթներին բնորոշ լինի զարգացման համեմատաբար դանդաղ գործընթաց, միևնույնն է, դրանք այս կամ այն չափով պետք է համահունչ լինեն մյուս համակարգերում տեղի ունեցող խոշոր ու արագընթաց երևույթներին:

Սի խոսքով, կարելի է անդրադառնալ միջազգային իրավունքի բազմաթիվ այլ դրական բաղադրիչների, սակայն այս կարգի հարցադրումները համապատասխան մասնագիտական գրականությունում

բավականին խորը հետազոտված են, ուստի անդրադառնանք միջազգային և ազգային իրավական համակարգերի փոխազդեցության նաև բացասական դրսևորումներին, որոնք էլ ավելի մեծ չափով են կանխորոշվում ազգային իրավական մշակույթով:

Որքան էլ միջազգային համագործակցության արդյունքներն աստիճանաբար ավելի ու ավելի տեսանելի են դառնում, որքան էլ ավելի հաճախ ենք լսում համաշխարհային պատերազմների, ռազմական մեծածավալ բախումների անհավանականության մասին, միևնույնն է, աշխարհը դեռևս շարունակում է մնալ խիստ տարանջատված, իսկ միջազգային հանրության առանձին սուբյեկտներ միշտ չէ, որ համակրում են հանրահայտ միջազգային կազմակերպությունների, ինչպես նաև քաղաքակրթության և ժողովրդավարության մեծ փորձ ու ավանդույթներ ունեցող պետությունների նախաձեռնությունները: Ընդ որում, գլոբալիզացիոն գործընթացներին զուգահեռ նոր թափ են հավաքում հակազլոբալիզացիոն գործընթացները: Մասնավորապես, միգրացիոն երևույթների աննախադեպ աճի պարագայում մարդկային հոծ զանգվածներ հայտնվում են միանգամայն նոր բնակլիմայական, քաղաքակրթության ու բորայա հոգեբանական պայմաններում⁶: Այս երևույթը, մեր կարծիքով, առանց այդ էլ ինքնըստինքյան առաջացնում է որոշակի բարոյա հոգեբանական բարդություններ, իսկ երբ դրանց ավելանում է ընդունող պետություններում վերջին շրջանում սկիզբ առած այնպիսի քաղաքականությունը, որը միտված է հնարավորինս սահմանափակելու միգրացիոն երևույթները, ապա այդ համատեքստում միջլեռնակական ու միջկրոնական հարաբերություններն էլ ավելի են սրվում, էլ ավելի է հասունանում անվստահությունը միջազգային կառույցների և դրանց անդամ պետությունների քաղաքականության նկատմամբ:

Ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ միջազգային իրավունքի ակտիվացման,

նորանոր տարածաշրջաններ ու իրավական հիմնահարցեր ներգրավելու հետ մեկտեղ էլ ավելի նկատելի ու հիմնավոր են դառնում դրան դիմագրավելու՝ հակառակորդների նկրտումները:

Այս առնչությամբ միանշանակ են նաև միջազգային իրավունքի մասնագետների տեսակետները, հատկապես՝ արևմտյան ու արևելյան մտածելակերպի, իրավագիտակցության ու իրավական մշակույթի կտրվածքով: Մասնավորապես, հանրահայտ է այն տեսակետը, ըստ որի՝ հիշյալ իրավական մշակույթներն էապես տարբերվում են միմյանցից և ակնհայտ հակասության մեջ են: Ընդ որում, արևմտյան իրավական մշակույթը ներկայումս հակված է ինքնիշխանության որոշ տարրերի սահմանափակմանը, մինչդեռ արևելյան իրավական մշակույթում գերիշխում է Արևմուտքից հնարավորինս տարանջատվելու խնդրի հետևողական լուծման անհրաժեշտության մտայնությունը: Ըստ ռուս իրավագետ Վ. Խիժնյակի. «Արևելքը չի ընդունում սեփական հիմքերը ցնցած արևմտյան կենսակերպը, և այդ հիմնախնդրի լուծումը դեռևս չի գտնվել»⁷: Այս և նմանաբնույթ այլ տեսակետները կարող են և խիստ ծայրահեղական համարվել, սակայն ամբողջ խնդիրն այն է, որ այս տեսակետը գրեթե նույնությամբ կիսում են ասիական բազմաթիվ երկրների ճանաչված իրավագետներ ու պատասխանատու քաղաքական գործիչներ⁸:

Այս տարածաշրջանի երկրներում արևմտյան իրավական արժեքների ու մշակույթի նկատմամբ ձևավորված մոտեցումները, կարծում ենք, պայմանավորված են կրոնական, էթնիկական և պատմաքաղաքական նախադրյալներով: Ընդ որում, ասիական երկրներում գերիշխող իրավագիտակցության համաձայն՝ արևմտյան իրավական արժեքները հետապնդում են ոչ թե համամարդկային, այլ բացառապես աշխարհում տիրապետող դիրք ունեցող պետությունների շահերի պաշտպանության նպատակ, ըստ այդմ էլ՝ եվրոպական մի-

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ջազգային իրավունքն ակնհայտ ժխտողական վերաբերմունք ունի ասիական իրավական մշակույթի նկատմամբ, ինչի արդյունքում անգամ ասիական պետությունների մասնակցությամբ որևէ միջազգային իրավական փաստաթղթում չեն արտացոլվում ասիական իրավական մշակույթի արժեքները:

Իրավագիտության աղբյուրներում կարելի է հանդիպել վերը նշված տեսակետի հիմնավորման տարբեր փորձերի, սակայն նպատակահարմար է անդրադառնալ Սինգապուրի Ազգային համալսարանի պրոֆեսոր Մ. Սորնարայաի դիրքորոշմանը. «Ասիական պետությունները պետք է ունենան բավականին ուժեղ կենտրոնացված իշխանություն, որպեսզի ունակ լինեն պաշտպանելու իրենց շահերը, և ոչ թե հետևեն այն կազմակերպությունների հրահանգներին, որոնք ղեկավարվում են գերիշխող երկրների կողմից: Ժողովրդավարության առնչությամբ արևմտյան իրավական հայեցակարգի համաձայն՝ մարդու իրավունքները պետք է գերակայող լինեն, ինչը բացարձակապես չի ընդունվում բազմաթիվ ասիական երկրների կողմից: Ընդհանուր զարգացման և էթնիկական հարցերի վերաբերյալ ասիական հիմնախնդիրներն էապես տարբերվում են Եվրոպայի առջև ծառայած մարտահրավերներից»⁹:

Պատկերն առավել ամբողջական դարձնելու նկատառումով, կարծում ենք, արժե ներկայացնել վերը նշված հիմնահարցի վերաբերյալ նաև Չինաստանի միջազգային իրավունքի փոխնախագահ Լի Ցիաոչիի տեսակետը. «Արդի միջազգային իրավունքը Չինաստանի և Արևմուտքի միջև հարաբերությունների վրա ունեցել է առավելապես ապակառուցողական, քան կառուցողական ներազդեցություն: Ընդ որում, այդ բնույթի արդյունքները հանդիսանում են Չինաստանի իրավական համակարգին հարկադրաբար այնպիսի խորթ ու անըն-

դունելի իրավական ինստիտուտների պարտադրմամբ, ինչպիսիք են՝ ինքնիշխանությունը, անկախությունը և հավասարությունը: Արտաքին ագրեսիան Չինաստանին դրդեց դիմելու միջազգային հարաբերություններում լուրջ միջոցների, որպեսզի մեր երկիրը ձերբազատվի մեզ համար ակնհայտ անշահավետ պայմանագրային պարտավորություններից և ստեղծվի կոնֆուցիոսիզմի գաղափարներով ղեկավարվող ուժեղ և միավորված Չինաստան»¹⁰:

Արևմտյան իրավական մշակույթի բազմաթիվ տարրերի նկատմամբ ժխտողական վերաբերմունքը նկատելի է նաև ռուսական իրավագետների մոտ: Այսպես, օրինակ, անդրադառնալով տնտեսական գործընթացներում պետության դերակատարման խնդրին՝ ռուս առանձին իրավագետներ նկատել են. «Տնտեսության կառավարման ոլորտում պետության ավանդաբար մեծ դերը, ինչը մշտապես բնորոշ է եղել ռուսական պետականությանը, հանրության մեծամասնության իրավական հոգեբանության կտրվածքով անընդունելի է համարվում արևմտյան իրավական մշակույթի չափանիշներով մասնավոր սեփականության ինստիտուտը»¹¹:

Այսպիսով, արևմտյան իրավական մշակույթի ջատագովների հավաստիացումներն այն մասին, որ եվրոպական իրավունքը կառուցված է ոչ թե արևմտյան եվրոպական երկրների իրավական արժեքների, այլ՝ համամարդկային արժեքների, բազմաթիվ առաջավոր ավանդույթների վրա¹², բազմաթիվ ասիական երկրներում, որոշ հետխորհրդային երկրներում և այլն համարժեք ընկալման չի արժանանում:

Բոլոր դեպքերում, ներկա քաղաքական ու իրավական զարգացումները վկայում են այն մասին, որ հիշյալ երկրների իրավական մշակույթը, փաստորեն, հակված լինելով ժխտելու արևմտյան իրավական մշակույթը, այնուամենայնիվ այս կամ այն չափով դրսևորում է հանդուրժողականություն, ինչը գնահատվում է որպես միջազ-

գային հարաբերություններում ծայրահեղ մեկուսացվածության չենթարկվելու և դրանով պայմանավորված՝ բացասական հետևանքները չհաղթահարելու մտավախությամբ:

Կարծում ենք՝ այս փոխհարաբերություններում առավել հանդուրժողականություն և ապահովելու նկատառումով հարկ կլինի հնարավորինս ուշադիր լինել արևմտյան իրավական մշակույթին անմիջականորեն չհարած պետությունների իրավական մշակույթի նկատմամբ: Վերջին հաշվով, չի կարելի բացառել, որ, օրինակ, ասիական իրավական մշակույթում առկա են բազմաթիվ համամարդկային իրավական արժեքներ, որոնք կարող են անարգել կիրառելի լինել նաև արևմտյան քաղաքակրթության համակարգերում, սակայն արևմտյան իրավական մշակույթի շրջանակներում դեռևս չի ձևավորվել անհրաժեշտ կամք, որը միտված կլինի հիշյալ մշակույթի համարժեք ուսումնասիրությանը և դրանց համամարդկային բնույթ ունեցող հիմնադրույթները միջազգային իրավական փաստաթղթերում ներառելուն:

Ամբաստանության տեղիք են տալիս նաև միգրացիոն երևույթների աննախադեպ աճով պայմանավորված արևմտյան պետություններում միգրանտ օտարերկրյա քաղաքացիների նկատմամբ նախկին հանդուրժողական քաղաքականության վերանայման փորձերը: Ինչ խոսք, այդ քայլերը, որքան էլ դրանք հիմնավորված լինեն ու իրավաչափ համարվեն, որոշակի շրջաններում համակրանք չեն վայելում և ընկալվում են որպես երկակի ստանդարտների կիրառման դասական օրինակ:

Վերը նշված հակասությունները, բացի հիշյալ բնույթի նախադրյալներից ու գործոններից, մեր կարծիքով թելադրված են նաև միջազգային իրավունքի ձևավորման ու զարգացման գործընթացում ինչպես իրավական հոգեբանության, այնպես էլ իրավունքի մյուս ճյուղերի, հատկապես իրավունքի ու պետության տեսության հիմնադրույթների նկատմամբ ոչ համարժեք

վերաբերմունքով: Ի դեպ, միջազգային իրավունքի ձևավորմանն ու զարգացմանն առնչվող հիմնախնդիրները փոքր-ինչ այլ բացատրություններով նկատել են նաև արտասահմանյան բազմաթիվ իրավագետներ¹³:

Ընդհանրապես, միջազգային իրավունքի ինստիտուտներն ազգային իրավական համակարգ ներդնելու գործընթացը կարող է հաջողություն գրանցել միայն հանրության իրավագիտակցության պատշաճ ուսումնասիրության, ակնկալվող ուղղություններով զարգացման և հաշվառման արդյունքում: Այս առնչությամբ խիստ կարևոր ու հիմնավորված դիտարկումներ է ներկայացրել Գ. Յարոլայունյանը, որը, անդրադառնալով միջազգային իրավունքի չափանիշների ներդրմանը, պատկերավոր նկատել է. «... միանգամայն անհեռանկար է նաև, երբ շեշտը դրվում է ժողովրդավարության «ներմուծման» ճանապարհով իրավական հեղափոխություն իրականացնելու վրա՝ առանց վերջինիս համար անհրաժեշտ արժեքային համակարգի ու նախադրյալների ստեղծման: Դա կարող է հանգեցնել միայն անհաջող նմանակման: Խնդիրը պետք է լուծվի ոչ միայն մտայնության կամ քաղաքական գիտակցության մակարդակում, այլև պետք է հաղթահարվեն իմացաբանական աղճատումները: Յետևաբար, իրավական ժողովրդավարական պետության կայացման ամենակարճ ճանապարհը ոչ թե դարերի վրայից ցատկելու անպտուղ փորձն է կամ որոշակի արժեքներ ու սկզբունքներ հայեցական ընկալումներից ելնելով թղթային կարգախոսի ու առկա իրողությունների քողարկման միջոց դարձնելը, այլ քաղաքացիական հասարակության եվրոպական արժեքները սեփական արժեքային համակարգի ու ազգային սահմանադրական մշակույթի շրջանակներում ճանաչելն ու հետևողականորեն, հաստատական հասարակության անդամների իմաստավորված սեփականությունը դարձնելը»¹⁴:

Նպատակահարմար ենք գտնում նաև

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

Նկատել, որ հաճախ ներդրման համար ընտրված ժողովրդավարության այս կամ այն ինստիտուտի առնչությամբ անգամ քաղաքական, մասնագիտական իրավագիտակցությունը բավարար չափով պատրաստված չի լինում, ինչի մասին են վկայում դրանց արդյունքում ընդունված օրենսդրական ակտերում արդեն հետագայում անհարկի կատարվող մեծաքանակ փոփոխություններն ու միջազգային փորձագետների բացասական կարծիքները:

Այսպիսով, կոնկրետ մեր երկրի իրավական մշակույթը մեզ հուշում է, որ գերխնդիրը իրավասու պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց նկատմամբ ոչ բավարար վստահությունն է, ինչը զգալիորեն զիջում է ժողովրդավարության ճանաչում ունեցող պետությունների նույնական ցուցիչներին, և ինչի պատճառով, որոշակի սոցիալ-հոգեբանական գործոնների ազդեցությամբ հաճախ այլ երկրները դիտվում են ոչ միայն պարզապես առավել հուսալի, այլև արտագաղթը «խրախուսող» գործոն:

Ազգային իրավական մշակույթը ոչ միայն ձևավորվում է միջազգային իրավունքի ներազդեցությամբ, այլև բազմաթիվ ասպեկտներով կանխորոշում է միջազգային իրավունքի էվոլյուցիան: Մասնավորապես, հաշվի առնելով դեռևս անհրաժեշտ իրավական մշակույթ չունեցող հետխորհրդային երկրների անդամակցության փաստը միջազգային կազմակերպություններին, միջազգային իրավական փաստաթղթերն զգալիորեն վերանայվեցին և համապատասխանեցվեցին նոր պահանջներին:

Միջազգային իրավունքի սկզբունքների և այլ հիմնադրույթների վերոհիշյալ վերանայումները հատկապես ցավոտ են ընկալվում մեր երկրում՝ պայմանավորված Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության հիմնախնդրի լուծման հարցում որդեգրած ա-

նորոշ, իսկ երբեմն էլ՝ երկակի չափանիշներով իրականացվող քաղաքականությամբ:

Ազգային իրավական մշակույթում միջազգային իրավունքի ու միջազգային կառույցների նկատմամբ անվստահության տարրերի մի մասն էլ թելադրված է հայ ժողովրդի համար խիստ էական նշանակություն ունեցող մեկ այլ խնդրի՝ Հայոց ցեղասպանության ճանաչման իրավիճակով: Այս հարցում դարձյալ ազգային իրավագիտակցությունը հակված է այն տեսակետին, որ միջազգային իրավունքը լիարժեք հնարավորություն է տալիս իրավական եղանակներով դատապարտելու Հայոց ցեղասպանությունը և երաշխավորելու դրանով թելադրված իրավական հետևանքները, սակայն գործնականում միջազգային կազմակերպություններն այս հարցում ևս դրսևորում են երկակի չափանիշներ: Ընդ որում, երկակի չափանիշների մասին դատողություններն ավելի քան հիմնավորված են դառնում՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ժողովրդավարության և քաղաքակրթության հարուստ փորձ ունեցող առանձին երկրներ ոչ միայն պաշտոնապես ճանաչում են Հայոց ցեղասպանությունը, այլև ընդունել են այն հերքելու համար քրեական պատասխանատվություն սահմանող օրենքներ:

Այսպիսով, համոզված ենք, որ Լեռնային Ղարաբաղի և Հայոց ցեղասպանության հարցերում միջազգային կազմակերպությունների կողմից պատշաճ ու իրավական դիրքորոշում ցուցաբերելու դեպքում արժատապես կվերանայվի դրանց նկատմամբ ազգային իրավական մշակույթը:

Ամփոփելով միջազգային և ազգային իրավական համակարգերի համատեքստում իրավական մշակույթի ձևավորման հիմնախնդիրներին մվիրված նյութի հետազոտության արդյունքները՝ կարող ենք համակարգված տեսքով ներկայացնել որոշ եզրահանգումներ.

1) միջազգային իրավունքը ներկայումս միատարր չէ, ձևավորվել են մի քանի համակարգեր, որոնց միջև հակասություններ

րը մեղմելու, իսկ հետագայում բացառելու միակ ընդունելի ճանապարհը ոչ թե առկա իրավական համակարգերն անտեսելն է ու բացառապես արևմտյան իրավական համակարգերի արժեքներին նախապատվություն տալն է, այլ մյուս իրավական համակարգերը համարժեքորեն ուսումնասիրելն ու դրանցում առկա համամարդկային արժեքները միջազգային իրավունքի հիմնադրույթները մշակելիս պատշաճ կարգով հաշվի առնելն է,

2) արևմտյան միջազգային իրավունքի և միջազգային կազմակերպությունների նկատմամբ որոշ տարածաշրջանների իրավական մշակույթի անհանդուրժողականությունը փաստ է և թելադրված է կրոնական, էթնիկական, պատմաքաղաքական նախադրյալներով: Ընդ որում, այդ իրավիճակին նպաստում է նաև արևմտյան իրավական մշակույթը, որը դեռևս հակված չէ այլ իր իրավական համակարգի զարգացման և համամարդկային շահերի համակարգի զարգացման տարրեր փնտրել այլ իրավական համակարգերում,

3) մեր երկրում ազգային իրավական մշակույթը, ընդհանուր առմամբ, միջազգային իրավական համակարգը գնահատում է որպես ընդօրինակման տեսանկյունից ընդունելի, ազգային իրավական համակարգի համեմատ առավել նախընտրելի, սակայն համազգային արժեք ու նշանակության երկու խոշոր հիմնախնդիրների առնչությամբ երկակի չափանիշներ կիրառելու երևույթը հանգեցրել է մի իրավիճա-

կի, երբ ազգային իրավական մշակույթը հիշյալ կտրվածքով ձեռք է բերել անվստահության տարրեր,

4) միջազգային իրավական առանձին լուծումների առնչությամբ ազգային իրավական մշակույթում ձևավորված դիմադրությունը մեծ մասամբ թելադրված է ոչ այնքան դրանց և ազգային ավանդույթների միջև առկա հակասություններով, որքան պետական համակարգի բարելավմանն ու կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցմանն ուղղված իրավական դրույթների առնչությամբ սուբյեկտիվ դրսևորումներով,

5) միջազգային իրավունքի չափանիշների ու սկզբունքների ներդրման գործընթացում հարկ է համարժեք ուշադրություն դարձնել ինչպես մասնագիտական, այնպես էլ հանրային իրավագիտակցության հարթություններում դրանց լիարժեք ճանաչման ու ընկալման վրա:

Այսպիսով, ցանկացած ազգային, անգամ փակ իրավական մշակույթ ամբողջովին մեկուսացված չէ և գտնվում է համաշխարհային զարգացումների ազդեցության ներքո, և որպեսզի այդ զարգացումների ներազդեցությունը շահեկան լինի, հարկ է որոշ չափով վերանայել ինչպես միջազգային իրավունքի, այնպես էլ ազգային իրավական համակարգի ձևավորման ու զարգացման գիտագործնական ու իմացաբանական չափանիշները, որոնց առնչությամբ մենք փորձեցինք ներկայացնել մեր նկատառումները:

¹ St'u Лукашук И.И., Современное право международных договоров: В 2 т., Т. 1. Заключение международных договоров. М., 2004, էջ 61:

² St'u Zhaojie L., Legacy of Modern Chinese History: relevance to the Chinese Perspective of the Contemporary International Legal Order // Singapore Journal of international and Comparative Law. 2001. Vol. 5 էջ 315: Sornarajah M. The Asian Perspective to International Law in the Age of Globalization // Singapore Journal of international and Comparative Law. 2001. Vol. 5. էջ 311:

³ St'u Рыбаков Ю., Скотников Л., Змеевский А., Примат права в политике // Международная жизнь. 1989. N 4, էջ 61-62:

⁴ St'u Adjami M.E., African Courts, International Law, and Comparative Case Law: Chimera or Emerging Human Rights Jurisprudence? // Michigan Journal of International Law. 2002. Vol. 24, էջ 119:

⁵ St'u <http://www.gov.am/am/news/item/9736/>:

⁶ St'u Поленина С.В., Мультикультуризм и права человека в условиях глобализации // Государство и право. 2005, N 5. էջ 70-71:

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

- ⁷ Տե՛ս Хижняк В.С. Международное право и российский конституционализм // Московский журнал международного права. 2004. N 2. էջ 210:
- ⁸ Առավել մանրամասն այդ տեսակետները վերլուծվել են հետևյալ աշխատությունում՝ Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности / Пер. с фр. В.А. Туманова. М., 1999, с 373.
- ⁹ Տե՛ս Sornarajah M. The Asian Perspective to International Law in the Age Globalization // Singapore Journal of International and Comparative Law. 2001. Vol. 5. էջ 312:
- ¹⁰ Տե՛ս Zhaojie L. Legacy of Modern Chinese History: Its Relevance to the Chinese Perspective of the Contemporary International Legal Order // Singapore Journal of International and Comparative Law. 2001. Vol. 5. էջ 317:
- ¹¹ Տե՛ս Поленина С.В., Гаврилов О.А., Колдаева Н.П., Лукьянова Е.Г., Скурко Е.В. Воздействие глобализации на правовую систему России // Государство и право. 2004. N 3. էջ 14:
- ¹² Տե՛ս Weeramantry S.G. Keynote Address. Symposium Issue: International Law and the Developing World: A Millennial Analysis // Harvard International Law Journal. 2000. Vol. 41. էջ 281:
- ¹³ Տե՛ս, օրինակ, Spiro P.J. Globalization, International Law, and the Academy // New York University Journal of International Law and Politics. 2000. Vol. 32., էջ 578:
- ¹⁴ Տե՛ս Հարությունյան Գ.Գ., Նշված աշխատությունը, էջ 138:

THE LAW CULTURE AS THE INTERNATIONAL TARGET

Arthur DANIELYAN

The post-graduate of Armenian Academy of Science philosophy, sociology and law institute department

---

In this article the author researched the role of law culture in the national and international relationships and display according to the international law culture. The author paid attention to the statement of the questions such as: a) the negative and positive aspects of influence in the international and national law culture to each other; b) the positive changes of the international law in the developing countries; c) in some places of the West European countries law system and from their side the formation of international office documents and the trust to them; d) the formation of worldwide values and their necessity and ets.

The authors point of view on the formation of world wide values and their necessity in the international law culture and its improvement is great; but still, till now the same axle statement is not pulling up with each other. According to the authors viewpoint this situation comes from the neglect

policy of West European countries and the USA in spite of the traditional positive solutions of issues from one side and in the same regions it becomes visible, the tendency of solutions of the international law norms as it is useful to the above mentioned countries out of the world wide standards.

In particular the author fiends that to apply to the countries standards comes from national self-determination of law interpretation in the given situation. Moreover they are against of the national self-determination of law interpretation and apprehension especially that countries representatives who have a lot of boards (offices) and they try to solve the interethnic problems not by the help law, and not by the help of improving the standards of living, but by the help of using force against which, according to the authors viewpoint can not be perspective and realistic politics

In the last part of the article the author represented the summary of his main personal solutions which are related as in the international law effects so in national law and improving the issue of international law culture.
